

Figuli Margita

Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Slovenská spisovateľka a prekladateľka medzivojnového obdobia, významná predstaviteľka modernej slovenskej prózy, najmä vývinového prúdu, ktorý používal v rozprávaní niektoré prostriedky lyriky - lyrizovanej prózy, pre pevné ukotvenie deja v prírode pomenovaného aj naturizmus.

Životopisné údaje:

Margita Figuli sa narodila 2. októbra 1909 vo Vyšnom Kubíne, zhodou okolností v dome, ktorý bol aj rodným domom P. O. Hviezdoslava. Figuli je jej rodné meno, ktoré používala po celý život, ako vydatá mala priezvisko Šustrová. Ľudovú školu absolvovala vo svojom rodisku, nižšie gymnázium a jednu triedu meštianky v Dolnom Kubíne. Pôvodne chcela študovať maliarstvo. Keď jej to nevyšlo, zapísala sa na Obchodnú akadémiu v Banskej Bystrici. Po maturite nastúpila ako anglická korešpondentka v Tatra banke v Bratislave, kde pracovala v rokoch 1924 - 1942. Od roku 1941, keď ju z politických dôvodov (súvisel s novelou *Olovený vták*, ktorým autorka vyjadrila nesúhlas s fašistickým režimom) z banky prepustili, profesionálne sa venovala už len literárnej tvorbe. Zomrela 27. marca 1995 v Bratislave.

Dielo:

Svoje prvotiny podpisovala Margita Figuli ako Oľga Morena (verše) alebo Morena (prózu) a uverejňovať ich začala na rozhraní dvadsiatych a tridsiatych rokov - poéziu v Slovenskej nedeli, prózu najskôr v kalendároch Tatra banky, onedlho i v *Živene*, Slovenských pohľadoch, *Eláne*, *Novom slove* a *Tvorbe*. V polovici tridsiatych rokov sa začala venovať aj publicistike v časopisoch i v Slovenskom rozhlase, po vojne publikovala v *Národnej obrode*, v *Kultúrnom živote*. V roku 1936 vyšla knižne bibliofília jej poviedky **Uzlík tepla** (ilustroval ju Koloman Sokol), potom v roku 1937 nasledovala zbierka desiatich poviedok **Pokušenie** z prostredia sociálnej a spoločenskej periférie, dominovala v nich téma lásky a s ňou súvisiacich medziľudských vzťahov. V nasledujúcich vydaniach doplnila túto zbierku o ďalšie novely. Najvýraznejší úspech dosiahla Margita Figuli románovým rozprávaním **Tri gaštanové kone**. Kniha vyšla v roku 1940 a autorka v nej na pozadí tradičnej sociálnej situácie pôsobivou lyrizovanou formou vyrozprávala príbeh klasického trojuholníka dvoch mužov a ženy, v ktorom napokon zvíťazí čistá láska. Tento príbeh v mnohom pripomína atmosféru ľudovej rozprávky a legendárnosti, podaný je poetickým jazykom a vznešeným štýlom. Dielo vyšlo v mnohých vydaniach a bolo preložené do viacerých európskych jazykov. Otvoreným protestom proti druhej svetovej vojne bola novela Margity Figuli z roku 1940 **Olovený vták**. Jej bibliofília **Tri noci a tri sny** vyšla v roku 1942 s ilustráciami Ľ. Fullu. V roku 1946 vydala široko koncipovaný historický román **Babylon**, v ktorom plasticky zobrazila posledné obdobie existencie Novobabylonskej ríše, so všetkými znakmi spoločenskej krízy, príznačnej pre zánik totalitnej moci. V povojnovej atmosfére sa pokúsila o povstalecký román **Vlci v dolinách**, ktorý zostal nedokončený. V roku 1949 vydala novelu **Zuzana** a načrtnú aj iné románové projekty zo súčasnosti (*Stretnutie*). V ďalšej tvorbe sa prezentovala spomienkovým románom pre mládež **Mladosť** (1956), detskou rozprávkou **Môj prvý list** (1963), románom s témou detstva **Ariadnina nit'** (1964). Jej posledným dielom bol román z prostredia ženského kolektívu v jednom oravskom podniku s reminiscenciami na druhú svetovú vojnu **Víchor v nás**, ktorý je silne poznačený socialistickým realizmom. (1974). Okrem toho napísala rozhlasovú hru o anglickom romantickom básnikovi P. B. Shelleym Sen o živote, baletné libreto *Rytierska balada*, veršovanú *Baladu o Jurovi Jánošíkovi*, neskôr ďalšie memoárové eseje a poviedky. Venovala sa tiež prekladom

z češtiny, najmä autorov F. Šrámka, K. Čapka, K. J. Erbena. Jej romány Tri gaštanové kone a Babylon boli spracované ako televízne filmy.

Podrobnejšie o dielach:

Pokušenie - kniha obsahuje napríklad novelu Extáza, ktorej témou je láska, intelektuálne reflektovaná, Strmina, kde láska má podobu iracionálneho afektu, Uzlík tepla, v nej sa autorka zamerala na primárny materinský pud či sociálne akcentovanú novelu Rubári. Vo sfére umeleckej štylizácie, kde všetko „umelé“ má prevahu nad „prirodzeným“, je reč postáv metaforicky štylizovaná a rytmicky organizovaná tak, aby získala lyrický pátos. Prvky lyrického ornamentalizmu situovali debut M. Figuli do blízkosti podobných novátorských tendencií v slovenskej próze (D. Chrobák, Ľ. Ondrejov a iní) Dobová kritika vysoko ocenila a ako prínos zaznamenala najmä autorkino poetické videnie impresionistického typu, senzualizmus a „ženský erotizmus“ v jej novelách. V neskorších vydaniach autorka rozšírila zbierku o ďalšie novely a vo Vybraných spisoch z roku 1972 k nim pripojila pod názvom Mámivý dúšok aj zvyšnú časť svojej novelistickej tvorby, predtým publikovanej len v časopisoch a novelu Olovený vták, pre ktorú sa počas vojny dostala do nemilosti režimu.

Tri gaštanové kone - rámec príbehu tvorí láska v klasickom trojuholníku s jednou ženou a dvoma mužmi. Jednou z mužských postáv a zároveň rozprávačom príbehu je cnostný, nevýbojný, vo všetkých ohľadoch kladný typ hrdinu, obchodný cestujúci Peter. Jeho protipólom v úsilí o lásku ženskej hrdinky Magdalény je bohatý sedliak, príležitostný zlodej koní, drsný a náruživý Zápotočný. Peter lásku k Magdaléne prejavuje opačným spôsobom ako Zápotočný, je presvedčený, že tak ako v živote, aj vo vášni sa treba premôcť, lebo len tak sa ukáže skutočná sila lásky. Magdaléna sa prisľúbila Petrovi, má však podmienku, že sa sociálne i spoločensky vyrovná svojmu sokovi a že keď jej splnenie tejto ich dohody príde oznámiť, privedie tri gaštanové kone ako znak svojho postavenia. Kým Peter s ťažkosťami splní dohodu, Zápotočný Magdalénu zvedie a vezme si ju za manželku. Ich spolužitie je však obojstranne nešťastné, Magdaléna trpí, lebo nedodržala sľub, daný Petrovi, Zápotočný zasa pre poznanie, že lásku si bohatstvom ani násilím nemôže získať. Vyvrcholenie príbehu je šťastné pre Petra, Zápotočný hynie pod kopytami koňa, Magdaléna sa zotaví po prežitých utrpeniach a Peter si ju odvedie do krajiny ich spoločného detstva. Nápadnou črtou diela je lyrický pátos, dosahovaný rytmickým frázovaním vety, bohatým výskytom básnických obrazov. V päťdesiatych rokoch kritik Michal Chorváth označil Tri gaštanové kone za rozprávku. V rozprávke popri príbehu, priamo z jeho jadra, vyplýva myšlienka o správnom a spravodlivom konaní človeka, o ľudskosti. Peter, hlavný hrdina, je človek mravný, hoci aj ním zmietajú vášne, zlosť i náruživosť, etické presvedčenie, harmónia prevláda. Po celý čas v príbehu autorka upozorňuje na krásu a silu prírody, je v nej pevne zakotvený.

Babylon - monumentálny štvorzväzkový historický román, ktorého dej tvoria posledné roky existencie Novobabylonskej ríše, autorka písala v období druhej svetovej vojny. V diele je niekoľko vzájomne prepojených konfliktov. Určujúci je konflikt dejinných síl, predstavovaných na jednej strane Chaldejskou (Novobabylonskou) ríšou, na druhej strane Perzskou ríšou. Tento konflikt sa prenáša do ďalších: medzi babylonskou vladárskou mocou a mocou kňazskou a medzi záujmami šľachty a ľudu. Jedným z konfliktov je aj spor medzi chaldejším polyteizmom a židovským monoteizmom (v motívoch babylonského zajatia). V diele vystupuje množstvo postáv - reálnych (perzský kráľ Kýros, babylonský kráľ Nabonid) i fiktívnych. Všetky konflikty ústia do katastrofy, ktorá sa ideovo interpretuje starozákonnou metaforou strateného raja. Ústrednými postavami sú dievča Nanai, perzské knieža Ustiga a babylonský vojvodca Nabuzardar. Nanai je postava v autorkinej tvorbe typická, zápasí v nej láska s rozumom, vášeň s intelektom, domáce tradície s cudzími silami. Nanai sa napokon z lojality k tradíciám a zákonu prikloní k Nabuzardarovi, ochraňujúcemu aj hodnoty, ktorým už neverí. Odmietne lásku Ustigu, ponechá si však prvky jeho humanistickej filozofie a na rozvalinách Babylonskej ríše sa pokúsi pre svojho syna znova vybudovať „stratený raj“. Etické poslanstvo románu M. Figuli o získaní „strateného raja“ pomocou pokory, lásky

a pravdy sa v povojnovom období neobišlo bez výhrad a kritickej diskusie. Ďalšie vydanie Babylonu bolo upravené a zredukované na dvojzväzkový román.

Úryvky:

Tri gaštanové kone - úryvok 1.

Táto jej pevnosť, rozhodnosť a presvedčivosť ma strhúvali a bol by som hneď v tej chvíli skočil pre ňu do ohňa. Bol by som sa hneď vtedy chytil sekery a vyrúbal polovičku tejto hory. Okliesnil smrek a nazvážal do mojej mesačnej doliny. Potom narúcal kameňov a položil základy pod dom. Na kamenné základy postavil drevené steny a v dedine kúpil by som na strechu šindľa. Hneď by som sa bol pribral k tomu, ale tuná to nemalo zmyslu, lebo tento kraj bol pre nás plný nebezpečenstva. Musím odísť do svojho rodného kraja, ako to ona povedala tak múdro a tak seabvedome. Teda odídem ta, a keď splním všetko, čo ona žiada, potom sa vrátim. Prisahal som si, sklonený nad ňou, že všetko dodržím a že sa vrátim s troma gaštanovými koňmi, čo bude znamením nášho stretnutia.

Tri gaštanové kone - úryvok 2.

Ešte raz som pozrel do okien Zápotočného domu. Boli zastreté a za nimi nedalo sa vidieť s istotou, či v tej chvíli práve ožívala alebo umierala Magdaléna. Pritom ma na nevydržanie mučila skutočnosť, že som nemal ani právo, ani moc čo len zostať blízko nej, lebo zákonite patrila inému. Hoci ma zaplavovali besy myšlienok sťa divé prívaly, jednako bolo sa treba chlapsky ovládať a s rozvahou vyčkať do nového rána. Viem, že pre všetkých v izbe som bol cudzí, dotieravý a bezočivý mužský, ale nemohol som sa vzdať Magdalény za nijakú cenu na svete v mene našej hlbokej a trvajúcej lásky, a potom i preto, že som ju musel vyslobodiť z pekla, do ktorého ju uvrhol Jano Zápotočný. Napokon s ťažkým výdychom pobral som sa von z dvora. Tmavé jarné nebo videlo nízko a smutne nado mnou. Obťažkané výparmi z dažďov, bezvládne oddychovalo po vrchoch. Ťahalo sa ukonané po chrbtoch oblakov, ako ja, ukonaný do nevy povedania, ťahal som sa po blatnatej ceste. Hoci ma to stálo mnoho utrpenia, hoci som musel prejsť horami prekážok, som rád, že som vytrval a nezradil v sebe človeka. Môžbyť preto, že som sa nespreneveril ani jednej z dobrých ľudských vlastností, odmenil ma život po zásluže dobrým...

Myšlienky:

„Nuž, hľa, človek si myslel, že všetko sa sústreďuje okolo mojej nevy povedateľnej bolesti, že ju pociťuje každý, boľavú a rozrastenú do rozmerov ani vrchy tohto kraja, že ju ľudia pociťujú ako svoju vlastnú, že sa delia o ňu so mnou, lebo pre jedného bolo jej priveľa. A nie! Každý má vymeranú svoju cestu, každý svoj údel.“ (M. Figuli - Tri gaštanové kone)

„Tri gaštanové kone - jadro knihy tvorí boj o určité poňatie lásky. Na jednej strane je predstavovaná ako strhujúca bytostná sila, ako vášeň a náruživosť, ktorá vedie človeka až k zločinu, na druhej strane ako sila etická, ako seabprekonanie.“ (Ján Števec)

„Všimnime si, akým spôsobom dosahuje autorka citové ovzdušie, ktorým odliši svoj príbeh od jemu podobných. Veľkú úlohu hrajú tu už v názve spomenuté gaštanové kone. Ide o symboliku niekoľkých, vzájomne sa prenikajúcich významov. Predovšetkým je tu kôň ako symbol grációznnej, elegantnej krásy. Potom kôň - symbol bojovnej mužnosti. Napokon ako symbol pohlavia.“ (Michal Chorváth)

„Na jednej strane je Peter príbuzný tulákovi - popolvárovi, na druhej strane sa od neho vzdaluje, lebo nemá „palošík“, jeho konanie je určované svedomím.“

Významná je v diele symbolika koní. Predstavujú na jednej strane smrť, pomstu, osud (Zápotočného zabije vlastný kôň, ktorého týral), na druhej strane pomoc, perspektívu a život. (Peter sa k svojmu koňovi správa ako k priateľovi).“ (Ján Števček)

Za otca lyrizačných tendencií v slovenskej medzivojnovnej próze sa považuje J. Cíger Hronský, za programové dielo básnický denník L. Ondrejova Martin Nociar Jakubovie z roku 1932. Túto techniku výrazne uplatnil najmä F. Švantner v zbierke poviedok Malka a v románe Nevesta hôľ, D. Tatarka v diele V úzkosti hľadania a M. Figuli v románe Tri Gaštanové kone. (Peter Valček: Slovník literárnej teórie)

Zaujímavosti:

Termín lyrizovaná próza na pomenovanie vývinového prúdu slovenskej prózy 20. storočia, ktorý využíva pri rozprávaní niektoré prostriedky lyriky, považujú dnes niektorí literárni vedci za archaizmus. Oskar Čepán vzhľadom na funkciu prírodného živlu v technike lyrizovanej prózy navrhol na označenie tejto poetiky termín naturizmus. Ján Števček sa v súvislosti s týmto typom prózy na sklonku života priklonil k označeniu expresionizmus. František Miko, naopak, stotožnil lyrizujúcu prozaickú metódu a aktuálnymi potrebami modernosti. V 60. rokoch 20. storočia na švantnerovsko-figuliovskú poetiku nadviazali viacerí autori, napr. Vincent Šíkula v prvých poviedkach, Andrej Chudoba v románe Kde pijú dúhy a Stanislav Rakús v novelách Pieseň o studničnej vode a Žobráci.